

Удовика Л. Г.

*кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії і історії держави та права
юридичного факультету Запорізького національного університету*

Погосян К. А.

студент 5 курсу

юридичного факультету Запорізького національного університету

ВІРОТЕРПИМІСТЬ ЯК ОЗНАКА ХРИСТИЯНСЬКОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ ТА ОСНОВА МІЖНАРОДНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

У світовій історії віротерпимість рідко була виходом з положення, що створилося, а тим більше вона ніколи не вважалася чесною. Зате була чітко сформульована проблема розходження між релігійними плиними.

Протягом багатьох періодів світової історії правителі вважали, що стабільне суспільство повинне будуватися на спільності віри. Однак така політика не була характерна для всіх держав. Про це свідчить Міланський Указ 313 року, у якому Імператор Костянтин установив, що "усім обираючим собі релігію (Християнство) буде дозволено сповідати неї без спотикань і гонінь... У той же час всім іншим дарується повна воля релігії, тому що така політика відповідає належному порядку в межах імперії і миролюбству нашого часу, коли кожен має право на волю поклоніння Богові так, як він вважає правильним, і ми не збираємося відступати від цих принципів в угоду визначеній релігії і її послідовників"[1].

На жаль, християнство, насолодившись наслідками дарованої волі, відмовило іншим релігіям у праві користуватися цією волею. У Західній Європі голови держав думали, що соціальна стабільність можлива тільки в тому випадку якщо релігійна віра встановлюється політичними методами. Такі погляди привели до політичних репресій проти єретиків і

релігійних воєн, що знищили значну частину населення Європи.

У результаті Тридцятирічної війни Захід, перший раз за всю його сучасну історію, прийшов до висновку що віротерпимість є відповіддю на проблему міжнародного релігійного конфлікту. Втім, у цю епоху що характеризується латинською фразою "cuius regio, eius religio" (релігія правителя є релігією підлеглих), кожна держава на Сході мала свою державну релігію, при цьому наділяючи відступників можливістю залишити межі країни. Природно, в Оттоманській Імперії віротерпимість розвилася набагато раніше як засіб підтримки світу в межах багатонаціональної імперії[2].

На початку вісімнадцятого століття віротерпимість на Заході знову прийняла нову форму і вже не просто служила меті відділення одних релігій від інших. У цей час була закладена головна підстава для захисту індивідуальної релігійної волі в суспільстві з різноманітними релігійними плиними.

Одним з головних філософів, що міркували на тему віротерпимості, був Джон Локк. Він вважав, що повага до релігійних вірувань усіх громадян приносить користь державі і суспільству. Суспільство здобуває велику лояльність з боку громадян, за

допомогою дарування їм додаткових воель, і в теж час зберігає за собою владу карати злочинців. Локк знайшов відповідь на заперечення про те, що дарування всім групам права на публічне релігійне поклоніння приведе до "поділу, хвилюванням і громадянським війнам" [3].

Він відповів у такий спосіб: "Не неминуча різниця в поглядах, а небажання поважати чужі погляди привело до хвилювань і воєн, що сталися в християнському суспільстві на ґрунті релігії" [4]. Офіційна віротерпимість не створює поділи, навпаки, вона допомагає розрядити напружену обстановку створену не терпимістю до чужих поглядів.

Зазвичай концепція віротерпимості у сучасних дослідженнях зустрічається з трьома запереченнями. Перше і найголовніше - віротерпимість призводить до знецінення віри взагалі.

По-друге, зустрічається таке заперечення, що західні ідеї віротерпимості не несуть ніякої цінності для незахідних суспільств. І по-третє, деякі вчені відкидають концепцію віротерпимості, тому що вважають, що вона припускає терпимість до усього, у тому числі, й до явищ, неприйнятних з точки зору загальнолюдських моральних цінностей.

Існує точка зору що віротерпимість є результатом того, що усі релігії в однаковій мірі щирі, помилкові, або не мають до цього питання ніякого відношення. Приведемо досить цинічне висловлення одного з істориків Древнього Рима. Він говорив: "У часи Римської Імперії люди вважали різні форми релігійного поклоніння в однаковій мірі щирими, філософи - в однаковій мірі помилковими, а державні діячі - в однаковій мірі корисними" [5].

Звичайно ім'я Джона Локка й епоха Просвіщення асоціюються в нас зі світським світоглядом, і, дійсно, в епоху Просвіщення

релігія була відсунута на задній план. Але воля релігії не обов'язково базується на антирелігійних принципах. Приміром, Локк знайшов внутрішні релігійні причини для обґрунтування віротерпимості, що виходять з віри в достоїнство людини, милосердя, і в особливу цінність особистого вибору

Локк приводив наступні аргументи на користь волі релігії. На противагу насильству з боку держави, "справа щирої релігії являє собою абсолютно інший підхід. Така релігія встановлюється не для того, щоб створити зовнішню помпезність, знайти церковну владу або використовувати релігію як примушувочу силу, а для того, щоб направляти життя людини відповідно до законів праведності і богобоязливості" [6]. Також Локк заперечував проти того, що "справа виховання душі повинне бути в руках світської влади, тому що ця влада складається тільки лише в проявах зовнішньої сили, у той час як щира і релігія, що рятує, складається у внутрішнім переконанні розуму, без якого нічого не може бути богоугодне" [7].

Очевидно, що Локк спирався на західну християнську традицію. Однак, ідеї невід'ємного достоїнства людини, відсутності примуса в духовній сфері, турботи про ближній і закону як хочете, щоб з вами надходили люди, так і ви надходите з ними" є не тільки частиною західного християнства, але і частиною навчання інших релігійних традицій.

Віра в достоїнство людини, братерство і честь є універсальною. Приміром, на міжнародній конференції ісламських юристів пролунало наступне твердження: "Іслам був першою релігією, що визнала існування основних прав людини, і практично чотирнадцять століть назад ця релігія увела визначені гарантії і захисти, що у наслідку стали частиною міжнародних документів по правах людини" [8]. Деякі ісламські вчені

думають, що особлива повага ісламу до прав людини виходить з такого принципу, що "людські права і волі не є частиною природного стану людини, а даровані людству самим Богом". Інша група учених вважає, що людська особистість є основною цінністю в ісламі, тому що являє собою людство взагалі. Говорячи словами з Корана: "Хто уб'є душу не за душу і не за злочин, той подібний убивці всього людства".

У світі, що буває релігійними плиннями, дуже важливо знаходити ресурси, що несуть ідею віротерпимості усередині самої релігійної традиції. Світські погляди епохи Просвіщення не повинні бути єдиним обґрунтуванням принципів віротерпимості, реалізованих у сучасному світі.

На додаток до обвинувачень у релігійному релятивізмі, деякі затверджують, що сучасне поняття про віротерпимість може привести до культурного урівняння. Визнано, що культура, досвід і історія різних регіонів світу значно відрізняються друг від друга. Як слова, символи і дії в різних країнах несуть різне значення, також і релігійні практики і вірування мають великі розходження.

Однак, деякі цінності стали загальнолюдськими цінностями, включаючи достоїнство людини і віротерпимість; вони лягли в основу декількох міжнародних документів. У 1948 році Організація Об'єднаних Націй прийняла Загальну Декларацію прав людини. Її вісімнадцята стаття містить наступне положення: Кожна людина має право на волю думки, совісті і релігії; це право включає волю змінювати свою релігію або переконання і волю сповідати свою релігію або переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічним або частково порядком у навчанні, богослужінні і виконанні релігійних і ритуальних обрядів".

Отже, віротерпимість не є суто

американським або західним стандартом. Загальна Декларація в сукупності з Декларацією ООН 1981 року про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії або переконань були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН, в яку входить 191 країна світу. Подібні стандарти можна також знайти в наступних документах:

- Міжнародний Пакт про цивільні і політичні права (стаття вісімнадцята) підписаний 109 державами;
- Європейська Конвенція про захист прав людини й основних воль (стаття дев'ята) підписана 44 країнами;
- Американська Конвенція про права людини (стаття дванадцята) підписана 23 країнами;
- Африканська Хартія прав людини і народів (стаття восьма) підписана 52 країнами;
- Документи Конференції по Безпеці і Співробітництву в Європі, що є обов'язковими для всіх 55 країн-учасниць [9].

І нарешті, останнє заперечення проти віротерпимості полягає в тому що вона не має меж. Чи повинне людство бути терпимим до всіх і до всьому?

Віротерпимість, дійсно, має межі. Міжнародні інструменти, згадані вище, досить точно і влучно окреслюють ці межі.

Комітет ООН по правах людини інтерпретував статтю вісімнадцяту Міжнародного Пакту про цивільні і політичні права, роз'яснюючи значення фрази "право на волю думки, совісті і релігії" у такий спосіб: "Стаття вісімнадцята пункт третій (Міжнародного Пакту про цивільні і політичні права) дозволяє обмеження волі релігії або віросповідання тільки в тих випадках, якщо (1) такі обмеження встановлені законом, і (2) необхідні для охорони суспільної безпеки, порядку здоров'я і моралі, так само як і основних прав і воль інших осіб... Обмеження можуть бути застосовані тільки в тих цілях, для яких вони встановлені,

і повинні мати пряме відношення і бути пропорційними встановленій меті. Обмеження не можуть бути встановлені з метою дискримінації або застосовуватися з метою дискримінації" [10].

Європейський Суд по правах людини також визнав вищевказані стандарти.

Одним з важливих прикладів меж віротерпимості як основного принципу загальнолюдського співіснування є заява Комітету ООН по правах людини про те, що Міжнародний Пакт по цивільних і політичних правах "застосовується не тільки до традиційних релігій або до релігій устанавленого характеру, схожих по своїй структурі на традиційні. Отже, Комітет стурбований проявом будь-яких тенденцій, що вказують на дискримінацію одних релігійних поглядів іншими з будь-яких причин, приймаючи в увагу той факт, що більшість з цих релігій нещодавно організовано або явля собою релігійні меншості дискримінації, що піддаються, з боку релігійної більшості" [11]. Вищенаведена цитата відкидає ідею так званого "регульованого плюралізму", де віротерпимість поширюється тільки на релігійну більшість або на традиційні релігії. По цьому питанню існують коментарі й інші структури крім Комітету ООН по правах людини. Європейський Суд по правах людини неодноразово відзначав, що віротерпимість не може поширюватися тільки на традиційні звичні релігійні погляди. У ряді судових рішення Суд ухвалив, що плюралізм думок є невід'ємною частиною демократичного суспільства, навіть у тих випадках, якщо такі думки "ображають, доставляють неприємність або навіть шокують". Терпимість містить у собі терпимість стосовно тих поглядів, з якими суспільна більшість не згодна. Суд ухвалив, що уряду не можуть регулювати діяльність релігійних організацій з метою запобігання соціальної напруги, тому що така

напруга є неминучим продуктом плюралізму невіддільного від поняття демократії.

У міжнародних документах список можливих причин, по яких воля релігії може бути обмежена, не містить у собі одну причину, що часто згадується Міжнародні угоди не дозволяють обмеження релігійної волі через збереження національної безпеки. Збереження соціальної гармонії або національної безпеки, незважаючи на те, наскільки ці принципи важливі, не може по своїй значимості переважити особистого права на волю релігії. З цього приводу Комітет ООН по правах людини відзначили наступне: "обмеження не можуть бути дозволені на підставах, не відзначених у статті гарантуючу волю релігії, навіть якщо такі обмеження будуть дозволені у відношенні інших прав, захищених Пактом, до приклада національної безпеки".

Деякі можуть заперечити, що людство не може дозволити собі бути віротерпимим, тому що це поставить під погрозу національну безпеку і соціальну стабільність. У США і Західній Європі цей аргумент приводиться на користь устанавлення твердого державного контролю над ісламськими групами. Нам здається, ці умонастрої виражають загальну тенденцію страху перед невідомим. У минулому в деяких країнах Північної Америки існувала тенденція пригноблення католиків і свідків Ієгови, але тепер коли світ набагато краще обізнаний про ці релігійні традиції, він переносить свій страх на іслам, буддизм і індуїзм, що здаються нам іноземними релігіями.

Деякі американські вчені-політологи, наприклад, відомий політолог та релігієзнавець Семюел Хантингтон, вважають, що сучасний конфлікт відбувається між ісламом і Заходом або між ісламом і християнством. Але можна зауважити також, що конфлікт цей відбувається не між Ісламом і

Заходом, і не між ісламом і християнством. В основі своєї це конфронтація між тими, хто виступає за віротерпимість, і тими, хто виступає проти неї, між тими, хто визнає плюралізм думок і тими, хто його не визнає, між тими, хто надає навкличше право на достоїнство і повагу не залежно від їхнього релігійного вибору, і тими, хто хоче повернутися назад у середні століття, де держава обмежувала волю релігії і придушувало меншості в ім'я безпеки населення.

Віротерпимість украй важлива, але не тому, що релігія це явище побічне, а тому, що саме для багатьох вона складає центр життя. Шлях до мирного співіснування лежить через віротерпимість, включаючи віротерпимість до тих, чії погляди і вірування ми не приймаємо і до тих релігій, що є нових і невідомими для наших культур.

Перелік використаної літератури:

1. Рудковас А. Д. Очерки религиозной политики Римской империи времени императора Константина Великого. - СПб.: Центр Антиковедения СПбГУ, 2001. - С. 202.

2. Ливанцев К. Е. История государства и права Средних веков. - М, С.-Пб., Минск: Питер, 2003. - С. 305.

3. История политических и правовых учений: Учебник/Под ред. Нерсесянца. - М., 1996. - С. 56.

4. История политических и правовых учений. Учебник для вузов/ Под ред. О.Э. Лейста. - М.: Издательство "Зерцало", 2006. - С.71.

5. Юрєвич П. Філософія права. - К.: Ред. журн. "Український світ", 2000. - С. 171.

6. Бачинін В. А., Памов М. І. Філософія права: Підручник, - К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. - С. 268.

7. Історія релігії: Збірник документів і матеріалів/ Упорядники: Е.В. Бистрицька, І.С. Зуляк - Тернопіль: Астон, 2003. - С. 423.

8. Съюзла Э. Веротерпимость как основа международной стабильности и национальной безопасности // <http://www.e-dzone.net/show/63862.html>.

9. Міжнародний Пакт про цивільні і політичні права // Комп'ютерна система ЛІГА:ЗАКОН.

10. Лазарєвск В. М. Відображення християнських засад позитивного права в основних правах людини // http://www.livs.lviv.ua/nauk/pdf_files/konf_eb_2007.pdf.

11. Міжнародний Пакт про цивільні і політичні права // Комп'ютерна система ЛІГА:ЗАКОН.